

Ensenyar filosofia en un poble

JOVITA PIGEM JUTGLAR

IES Sentmenat
jpigem@gmail.com

Resum: Ensenyar filosofia en un poble comporta implementar una didàctica molt globalitzada i innovadora. El cúmul de circumstàncies favorables a la implementació del treball per competències col·loca el professorat en una posició immillorable quant a llibertat organitzativa. Alguns suggeriments que presentem són: servei comunitari, projectes Erasmus, projecte Ètica i Ciència, intercanvis internacionals i memòria històrica.

Paraules clau: filosofia, poble, didàctica, competències, implementació, llibertat, innovació.

Teaching Philosophy in a town

Abstract: Teaching Philosophy in a town involves implementing a highly globalized and innovative teaching. The accumulation of circumstances favorable to the implementation of work by competencies places teachers in an unbeatable position in terms of organizational freedom. Some suggestions we present are: Community Service, Erasmus projects, Ethics and Science project, International Exchanges and Historical Memory.

Keywords: philosophy, town, didactics, competences, implementation, freedom, innovation.

1/ La conjugació de factors

Ensenyar filosofia en un poble és una comunicació que té com a objectiu mostrar un sistema d'integració entre els continguts acadèmics d'un institut i la vida real. També vol mostrar la importància del treball quotidià en la construcció de relacions òptimes de convivència entre les persones, les quals són la llavor per aconseguir grans acords en matèria de civisme.

La didàctica s'ha portat a terme a Sentmenat, una població de 9.000 habitants aproximadament, situada al nord del Vallès Occidental. El fet que només existeixi un institut públic fa que pràcticament tots els adolescents del poble estudiïn al centre i que els coneixements acadèmics adquirits a l'aula, en especial la pràctica del consens i la presa de decisions, siguin visibles en el municipi.

El fet que la matèria sigui filosofia, que l'activitat sigui ensenyar i no produir per exemple, i que es faci en un poble genera la creació d'un microcosmos capaç de portar a la pràctica sinergies innovadores.

2/ Punts claus de la didàctica

2.1/ Llibertat i respecte envers els continguts curriculars

Els continguts curriculars de les matèries de «Filosofia» (batxillerat), «Cultura i valors ètics» (ESO) i «Mediació» (optativa a 1r d'ESO) són fàcils d'integrar amb els temes que interessin l'alumnat. La intersubjectivitat és la línia mestra del procés d'ensenyament-aprenentatge. La subjectivitat de cada integrant de l'aula expressada en un clima filosòfic, és a dir, tranquil i meditatiu, aconsegueix transformar-se en intersubjectiva i, per tant, capaç d'arribar al consens, a l'acord intergrupar que farà creïble el temari i potenciarà l'esforç equilibrat i conseqüent amb l'objectiu d'aconseguir l'aprovat.

Cada tema que s'ha d'explicar a classe implica presentar a l'alumnat el punt de vista més raonable d'una manera diversificada i atractiva. El professor ha de triar el context, l'exemple més neutral que no deixi a ningú fora. Quan s'integra a tothom és més fàcil que tots els alumnes estiguin a gust i no apareguin disrupcions a la classe. La llibertat, per tant, a part de ser intrínseca a la matèria de filosofia quant a manera d'enfocar els continguts curriculars, formalitza l'alumnat i l'ajuda a utilitzar el seu lliure albir.

Pel que fa al respecte, cal dir que no es pot ensenyar res si l'altre no t'accepta. A part, la violència és antagònica a la filosofia. Els alumnes es guanyen mitjançant un estira-i-arroña constant. En referència als continguts, és relativament fàcil ensenyar-los; el repte és el com, el color amb què el docent subratlla, escull i exigeix un coneixement concret i coherent.

2.1.1/ Batxillerat

La filosofia a través dels temps. A cada trimestre els temes que s'han d'explicar s'integren amb l'explicació d'un pensador escollit per a cada alumne, d'entre una llista presentada per la professora.

Al primer trimestre els alumnes presenten el pensament dels filòsofs que han influït durant tota una època: antiguitat, edat mitjana, moderna i contemporània i fan una exposició per als companys. Se li demana a l'alumne que l'exposició oral integri algun aspecte del contingut curricular. Les unitats didàctiques del primer trimestre són: (1) «Aproximació a la filosofia», (2) «Les preguntes fonamentals de la filosofia», (3) «Origen i evolució de l'ésser humà», (4) «L'ésser humà, entre la naturalesa i la cultura».

Al segon trimestre es fan les exposicions sobre les filòsofes. És especialment interessant l'estudi de les vides de les pensadores, l'originalitat en l'ús d'estratègies revolucionàries o gestió de les circumstàncies existencials. L'estudi del pensament femení dona la possibilitat de reflexionar sobre els grans condicionants que enquisten la reflexió. Les unitats didàctiques del segon trimestre són: (5) «El debat filosòfic sobre l'ésser humà», (6) «Acció i llibertat humana», (7) «Acció racional i acció moral», (8) «Ideals de vida i teories ètiques».

Al tercer trimestre es dona llibertat a l'alumnat perquè triï un personatge, actual o no, que els resulti interessant. Els alumnes poden mostrar a classe models de vida i de pensament del seu gust, connectats amb estratègies viables d'implementació que fàcilment propicien petits debats, exposicions curtes o comentaris de la resta d'alumnes. Les unitats que es treballen al tercer trimestre són: (9) «Societat política i ciutadania», (10) «El poder polític i l'Estat», (11) «Globalització i participació política en el segle XXI».

Cal dir que al tercer trimestre tot es fa molt de pressa. Els alumnes tenen molta feina i falta poc per a les avaluacions finals. El clima de treball canvia substancialment i cal molta flexibilitat per formalitzar el contingut educatiu.

La no-violència a l'educació. A partir de la lectura del llibre *La no-violència a l'educació* de Jean-Marie Muller, els alumnes exposen en petit grup o individualment cada tema. L'ordre en la distribució dels continguts conceptuals del llibre és molt funcional, les paraules clau i les idees principals són fàcilment identificables. Temes com la mediació, l'agressivitat, l'autoritat o el mateix conflicte són discutits a classe i enceten temes de debat.

2.1.2/ ESO

La matèria de «Cultura i valors ètics» té una durada d'una hora setmanal. Les activitats tenen un fil conductor general i s'acaben el mateix dia. Estan estructurades en sessions. El llibre de text s'utilitza per tenir material disponible i escollir en el mateix moment l'activitat més escaient. Els ritmes de treball són molt variables. Les dilacions o el perfeccionament de l'activitat endarrerixen el projecte i és important fluir amb la classe. Les exposicions orals dels alumnes es procura que siguin al màxim de personals possibles i que els continguts s'adeqüin a la temàtica curricular.

1r d'ESO. Les meves notícies. La consigna és que cada alumne expliqui a la classe el que realment li interessa: un viatge, una experiència, una afició, etc.

L'objectiu és canviar el concepte negatiu de la notícia i subratllar la positivitat de la vivència. A partir del llibre *Hachiko, el gos que esperava* de Lluís Puig es parla a classe sobre la gestió emocional. La famosa història de Hachiko, el gos que va continuar sent fidel al seu amo un cop aquest havia mort, permet establir una conversa sobre el valor dels sentiments i la seva existència també en els animals.

A 2n d'ESO. *Actualitat internacional solidària*. Es demana a l'alumnat que triï una notícia que es relacioni amb l'activisme social, sobretot infantil i juvenil, a fi de poder comentar les vides i l'actitud de les persones que treballen per l'existència d'un món més just. A partir de la lectura del llibre *Yo soy Malala* de Malala Yousafzai i Christina Lamb a l'aula es treballa la importància del convenciment i de la persistència per poder aconseguir els propis objectius.

A 3r d'ESO. *El Servei Comunitari*. Cada alumne explica la seva experiència en el servei comunitari: què ha fet, com ho ha fet, per què, on, etc. L'experiència s'explica individualment o en grup. Es convida alumnes de 2n d'ESO perquè quan hagin d'escollir entitat per fer el servei comunitari, tinguin punts de referència. A partir de la lectura del llibre *Camins de llibertat* de Maite Carranza els alumnes comenten episodis relatius a la memòria històrica i es discuteix a classe com es resolen situacions pròpies de l'adolescència que s'expliquen en el relat.

4t d'ESO. *Dilemes ètics*. A partir de la lectura de la novel·la històrica *28 dies* de David Safir els alumnes troben exemples de dilemes ètics. Resoldre un dilema ètic implica haver assolit uns mínims de maduresa moral. Dependrà molt de cada grup d'alumnes que les conclusions a què s'arribin posin èmfasi en un factor o en un altre.

Memòria històrica. El tema de la memòria històrica, entesa com la capacitat cognitiva que permet revisar (tornar a mirar) i recordar (tornar a passar pel cor) la influència dels esdeveniments històrics en la configuració del pensament i la comprensió dels patrons que condicionen la gestió emocional, té un pes important en el currículum de 4t d'ESO.

2.2/ Presència del viatge i de projectes internacionals, coordinats des de Filosofia

Intercanvis. Intercanvi cultural amb un institut alemany.

Erasmus. El valor de la innovació i la internacionalització queda palesa en els projectes Erasmus. Ens han aprovat dos projectes, el primer a Lituània i el segon a Suècia i Romania, la qual cosa ha donat la possibilitat de treballar de manera sistemàtica la importància de la renovació a partir del coneixement d'altres cultures. La relació dels Erasmus amb la memòria històrica han donat l'oportunitat de fer transversal el tema de les capacitats cognitives.

Projecte ètica i ciència Fundació Víctor Grífols. Durant l'ESO es treballa la relació entre la ciència i l'ètica, tema transversal que permet integrar concep-

tes abstractes que en el llenguatge quotidià es tracten de manera dissociada. Els alumnes de batxillerat, gràcies al projecte premiat per la fundació Víctor Grífols *El pensament natural: bondat i esforç*, aquest any van fer un viatge a Suïssa. A classe es van estudiar les aportacions d'Albert Einstein i es va visitar la Universitat de Zurich i la HausEinstein, a Berna. A Ginebra van conèixer l'ONU i el CERN, dues institucions internacionals de gran prestigi, la labor de les quals va ser treballada a l'aula.

Departament d'Educació-Memorial Democràtic. El treball sobre memòria històrica que es fa a l'aula es porta a terme integrant les activitats ofertes pel grup Departament d'Educació-Memorial Democràtic, grup al qual pertanyen les dues professores de filosofia del centre. Es participa en el projectes: «Testimonis a l'aula», «Actes d'homenatge a les víctimes de l'Holocaust», formacions per a professors i alumnes i viatges de formació.

2.3/ *Implicació de tota la comunitat educativa*

Relacionant el títol de la ponència, «ensenyar filosofia en un poble», la implicació de tota la comunitat educativa és inherent al fet d'ensenyar filosofia en un municipi de 9.000 habitants. El fet que tothom estigui a l'abast fa que les relacions professionals entre les persones sovint perdin perspectiva, es desdibuixin i apareguin malentesos, tant en positiu com en negatiu.

Els consensos són molt necessaris, però no fàcils. Aspectes que potser passarien desapercebuts en un institut d'una gran ciutat, apareixen com a decisius en un poble. Sempre és convenient trobar el punt mig i perdonar l'excessiu zel en les decisions diàries.

2.4/ *Servei de Mediació a l'institut*

La gran majoria de conflictes de l'institut es gestionen a partir de l'escolta activa dels participants. A 1r curs la majoria d'alumnes fan l'optativa de mediació. En aquesta matèria els alumnes aprenen les tècniques per a la resolució de conflictes. A 2n i 3r curs se'ls convida a mediar en situacions reals. A 4t curs, els alumnes fan tasques de difusió per l'institut. A batxillerat es treballa la temàtica de la mediació, contextualitzada en la lectura del llibre *La no-violència a l'educació* de Jean Marie Muller, publicat per l'ICIP.

2.5/ *Servei Comunitari*

A 3r d'ESO els alumnes fan el Servei Comunitari, una ajuda voluntària de 10 hores a les entitats de Sentmenat (Creu Roja, casal d'avis, bàsquet, escola de Can Sorts, El Pilar, biblioteca, taller d'art i museu arxiu).

El projecte coordinat des de «Cultura i valors ètics» dona la possibilitat als alumnes menys acadèmics de mostrar les seves capacitats més solidàries, ja que són els primers a participar i col·laborar en les tasques proposades per les entitats, la qual cosa atorga coherència a tota la tasca feta en la matèria.

Bibliografia

- CARRANZA, M. (2016) *Camins de llibertat*. Barcelona: Edebé.
- MARTÍNEZ, LL.; MUNTANER, P.; SANLLEHÍ, J. (2013) *Filosofia i Ciutadania*. Barcelona: Castellnou.
- MULLER, J.-M. (2013) *La no-violència a l'educació*. Barcelona: Institut Català Internacional per la Pau. («Eines de Pau, Seguretat i Justícia», 9)
- PRATS, LL. (2015) *Hachiko, el gos que esperava*. Barcelona: La Galera.
- PUIG I ROVIRA, J. M; MARTÍN GARCÍA, X.; BATLLET SUÑER, R.; BELTRAN DEL REY, J. (2015) *Cultura i valors ètics*. Barcelona: La Galera. («Atòmium Text»)
- SAFIR, D. (2014) *28 dies*. Barcelona: Empúries.
- YOUSAFZAI, M. (2013) *Yo soy Malala*. Madrid: Alianza Editorial.